

ИТАЛО КАЛВИНО
ЗА КОГО ПИШЕМ?
ХИПОТЕТИЧНАТА ПОЛИЦА

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

*Отговор на анкета на тема: „За кого пишем един роман? За кого пишем една поема?“
Публикуван в „Ринашита“, ноември 1967 г.*

За кого пишем един роман? За кого пишем една поема? За хора, които са чели някои други романи, някои други стихове. Една книга се пише, за да се нареди до други книги върху една хипотетична полица на библиотеката и нареждайки се на нея, да я промени по някакъв начин, като прогони от мястото им други томове или ги накара да отстъпят на втора линия, или пък предизвика излизането на преден план на някои други.

Какво прави книжарят, който „си разбира от занаята“? Казва: „Чели ли сте тази книга? Отлично. Тогава трябва да прочетете и тази.“ Не по-различен е и подходът — въображаем и несъзнателен — на писателя спрямо невидимия читател. С тази разлика, че писателят не може да си постави за цел единствено да удовлетвори даден читател (впрочем и добрият книжар би трябвало винаги да надниква в бъдещето), а трябва да има предвид читател, който още не съществува, или пък промяна у днешния читател. Нещо, което невинаги се случва: във всички епохи и общества, след като веднъж се установят даден естетически канон, даден начин за тълкуване на света, дадена стълбица, от морални и социални ценности, литературата може да се обезсмърти само с последващи утвърждавания, ограничени допълнения и задълбочаване на този канон. Нас обаче ни интересува една друга възможност на литературата: да постави на разискване стълбицата на ценностите и кодекса на установените значения.

Творбата на един писател е толкова по-значима, колкото повече идеалната полица, на която би заела мястото си, е все още неосъществима наред с книги, които не сме свикнали да подреждаме една до друга и чийто допир може да предизвика електрически шок, късо съединение. Но ето че вече се налага моят отговор на първия въпрос да бъде коригиран: една литературна ситуация започва да става интересна, когато се пишат романи за хора, които не четат само

романи, когато се твори литература с мисълта за полица, на която няма само художествена литература.

Няколко примера, основани на нашия италиански опит: през годините 1945–1950 искахме да принудим романите да влязат в една изключително политическа или политико-историческа полица, да се обърнем към читател, проявяващ интерес главно към политическата култура и съвременната история, който читател обаче имаше нужда да задоволи същевременно и глада си за художествена литература. При подобен подход операцията можеше само да се провали: политическата култура не бе нещо дадено, към чиито ценности литературата трябваше да се равнява или да приспособява собствените си ценности (и те — с малки изключения — смятани за установени, „класически“). Политическата култура трябваше тепърва да се гради, бих казал, че тя е нещо, което изисква да бъде непрекъснато изграждано и поставяно под въпрос, конфронтирайки я (и същевременно подлагайки я на обща дискусия) с всичко онова, което се върши в полето на културата въобще.

В течение на десетилетието 1950–1960 бе направен опит да се вместят на полицата на един и същи хипотетичен читател и проблематиката на европейското литературно декадентство от периода между двете войни, и „моралното и гражданско“ чувство на италианския историцизъм. Операция, отговаряща доста добре на положението на средния италиански читател от онова време (боязливо обуржоазяване на интелектуалеца, боязливо проблематизиране на буржоата), но погледната в по-широк план, тя бе анахронична поначало и важеше само в рамките на ограничения кръг, определен на нашата култура от разни хегемонии и карантини. Въобще библиотеката на средния италиански интелектуалец, макар и с последвалите попълнения, не можеше вече да му послужи той да разбере поне малко от онова, което ставаше по света и сред самите нас. Неизбежно бе тя да бъде захвърлена на сметището.

Което и стана през шестдесетте години. Информацията, на която можеше да се радва завършилият образованието си през последните петнадесет години, бе неизмеримо по-богата, отколкото можеше да бъде нашата в предвоенна, военна и следвоенна Италия; освен това днес изходната точка не е в продължаване на традицията, а в откритите проблеми; ориентиловъчна рамка не е вече съвместимостта с една

изпитана система, а състоянието на проблема в световен мащаб. (Приказките, целящи да докажат, че ние навремето сме били в по-изгодно положение, даже когато са верни, са така безполезни, че се превръщат в доказателство за обратното.)

Днес в литературата писателят държи сметка за една полица, на която челно място заемат дисциплините, които са в състояние да разглобят, литературния факт на първичните му съставки и мотивировки. Това са аналитичните и дисекционни дисциплини: лингвистика, теория на информацията, аналитична философия, социология, антропология, обновена употреба на фройдизма и ново приложение на марксизма. Тенденцията е не толкова към тази разностранна библиотека да се прибави и една полица с художествена литература, колкото да се оспори мястото и в нея: днес литературата преживява преди всичко от собственото си отрицание. И ето че отговорът на поставения принципен въпрос вече звучи така: романи се пишат за читателя, който най-сетне е разбрал, че не трябва да чете повече романи.

Слабото място на тази позиция не е — както твърдят мнозина — в извънлитературните влияния, които я съпровождат, а напротив, във факта, че предполагащата от новите писатели извънлитературна библиотека е все още много ограничена и частична. Антилитературата е прекалено литературна страст, за да може да бъде на висотата на съвременните културни нужди. Читателят, когото трябва да предвидим за нашите книги, ще поставя епистемологични, семантични, методологично-практически изисквания, които той ще иска непрекъснато да съпоставя и в литературен план, като примери на символични развития, като изграждане на логични модели (има предвид — може би предимно — *политическия читател*).

Тук вече не мога повече да отмина два проблема, които без съмнение са важни за анкетата на „Ринашита“. Първо: това изискване за все по-образован и културен читател не изтласква ли на заден план належащата нужда от решаване на проблема за разликите в културните равнища? Днес този проблем се поставя с цялата си драматичност както в развитите капиталистически, така и в бившите колониални и полуколониални страни, а така също и в социалистическите: неравенствата в културните нива рискуват да увековечат класовите неравенства, от които произтичат. Това е възелът, пред който е

изправена педагогиката в цял свят, а веднага след нея и политиката. Приносът, който литературата може да даде за развързването му, е само косвен: например, отхвърляйки решително всякакво патерналистично решение; ако изхождаме от представата за един читател с по-слаба култура от тази на писателя и заемем към него поучителна, популяризаторска и успокояваща поза, няма да постигнем нищо друго, освен утвърждаване на неравенството; всеки опит да се смекчи положението чрез палиативи би бил крачка назад, а не напред. Литературата не е училище: литературата трябва да предполага по-образована публика, *по-образована, отколкото е самият писател*; дали такава публика съществува, или не — това не е от значение. Писателят говори на читател, който знае повече от него, представя си един друг свой Аз, знаещ повече, отколкото знае той самият, и чрез него говори на някого, който знае още повече. Литературата може да залага единствено на покачване на акциите, да повишава залога, да следи логиката на положението, което неизбежно се влошава: след това е ред на обществото като цяло да намери разрешение. (Общество, част от което, разбира се, е и самият писател, с всички произтичащи от това отговорности, включително и противоречащи на вътрешната логика на работата му.) Разбира се, следвайки този път, литературата, трябва да съзнава рисковете по пътя си, включително този, че революцията, за да подготви еднаква изходна платформа за всички, може да постави извън закона литературата (и философията, чистата наука и пр.), което е едно илюзорно катастрофално, самоувреждащо решение, но което има своя логика и ще се предлага още често през този век, както и в следващите, поне докато не се намери по-добро и също така просто решение.

Втори проблем (излагам го елементарно): при даденото разделение на света на лагер на капитала и лагер на пролетариата — за кого пише писателят? Отговор: пише и за едните, и за другите. Всяка книга — не само художествена и макар „адресирана“ към някого — бива четена както от адресанта, така и от „враговете“. И не е речено, че враговете няма да научат повече от адресатите. (По-точно това може да важи и за книги за революционна подготовка — от „Капитала“ до наръчниците по партизанска война.) Що се отнася до художествената литература, начинът, по който една „революционна“ творба била бързо приета като своя от буржоазията и така неутрализирана — то това е една тема, разисквана многократно през последните години в лявата

италианска публицистика. Заключениета винаги са били песимистични, но трудно опровержими. Разговорът обаче може да бъде продължен, като го поставим на друга плоскост. Преди всичко нужно е литературата да признае колко скромна е политическата ѝ тежест; изходът от борбата се решава въз основа на генерални стратегически и тактически линии и на съотношението на силите; в тези рамки една книга е пясъчно зрънце, особено художествената. Ефектът от една значима творба (научна или литературна) върху общата борба е да я издигне на по-високо ниво на съзнателност, да увеличи средствата ѝ за познание, предвиждане, въображение, съсредоточаване и т.н. Новото ниво може да бъде по-благоприятно за революцията или за реакцията; всичко зависи от това как революцията ще съумее да използва книгата и как ще поискат и ще съумеят да я използват и другите. А това зависи минимално от оня, който пише книгата; книгата (научното откритие) може да се окаже решаваща за придвижването на революцията напред; но може да се случи ѝ обратното. Политически революционна е не толкова самата книга, колкото начинът, по който тя може да се използва; една книга, писана с претенция за политическа революционност, може да се осъществи като такава само в хода на употребата ѝ, често посредством закъсняващо, косвено въздействие. Следователно решаващ елемент за оценката на творбата по отношение на борбата са нивото, на което тя се издига, и тласъкът, който дава на съзнанието, докато принадлежността към единия или другия лагер, мотивировката и намеренията — всичко това са елементи на привързаност и произход, отнасящи се преди всичко за автора, но с минимално влияние върху хода на борбата. В творбата почти винаги може да се открие пряк или косвен „призив“ и авторът, който се смята за участник в борбата, естествено го отправя към своите другари по борба; но той преди всичко трябва да държи сметка за общия контекст, в който се ситуира творбата, трябва да съзнава, че фронтът минава и вътре в неговата книга, фронт в постоянно движение, който премества непрекъснато знамената, смятани за окончателно издигнати. Сигурни територии не съществуват: самата творба е и трябва да бъде терен за борба.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.